

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2190>

Arş. Gör. Nuriye Ebru YILDIZ

Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara / TÜRKİYE

Citation: Yıldız, N. E. (2020). Peyzaj mimarlığı açısından tarihi kentler ve kent merkezleri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(63), 3847-3861.

PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN TARİHİ KENTLER VE KENT MERKEZLERİ¹

ÖZET

Bir kentin fiziksel çevresi dışında sosyal, kültürel, ekonomik, politik bileşenleri de kent kimliğine farklı boyutlarda nitelikler kazandırmaktadır. Her bileşenin kendine özgü görsel karakteri ve kimliği bulunmakta ve kentin oluşumunda katkı sağlayan bu bileşenler tarihi süreç içinde kentsel çevreleri etkileyerek, kente kimlik kazandırmaktadırlar. Kentlerin geçmişten bugüne biriktirdiği doğal ve kültürel değerler kimlik üzerinde etkili olmaktadır. Bu anlamda kentlerin yaşam mekânlarına kimlik ve zamansal boyut kazandıran en önemli bileşen ise tarihi çevrelerdir. Ancak tarihi kentler ve kent merkezleri hızlı nüfus artışı nedeni ile bugün yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ekolojik temele dayalı kentsel tasarım yaklaşımları ile bugünün teknolojisi birleştirilerek, tarihi kent merkezlerinin korunması mümkün olabilmektedir. Araştırma kapsamında, peyzaj mimarlığı açısından tarihi kentler ve kent merkezleri; kültür varlıkları, sokaklar, meydanlar, açık ve yeşil alanlar, donatı elemanları açısından irdelenmiş ve öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent kimliği, kültürel peyzajlar, geleneksel yerleşim dokusu

HISTORICAL CITIES AND CITY CENTERS IN TERMS OF LANDSCAPE ARCHITECTURE

ABSTRACT

Apart from the physical environment of a city, its social, cultural, economic and political components also add qualities of different dimensions to the urban identity. Each component has its own unique visual character and identity, and these components, which contribute to the formation of the city, affect the urban environments in the historical process and give the city an identity. The natural and cultural values that cities have accumulated from the past to the present are effective on identity. In this sense, the most important component that adds identity and temporal dimension to the living spaces of cities in the historical environment. However, historical cities and urban centers face the danger of extinction today due to rapid population growth. By combining ecological-based urban design approaches with today's technology, it is possible to protect historical city centers. Within the scope of the research, historical cities and urban centers in terms of landscape architecture; cultural properties, streets, squares, open and green areas, and reinforcement elements were examined and suggestions were developed.

Keywords: Urban identity, cultural landscapes, traditional settlement texture

1. GİRİŞ

Tarihi kent merkezleri; kentlerin geçmişleri hakkında bilgi vermeleri, özgün olmaları, doğal ve kültürel peyzaj özelliklerini korumaları ve gelecek nesillere aktarmaları, anısal/duygusal açıdan değerli olmaları ve kentlerin kuruluşunda çekirdek konumunda bulunmaları nedeni ile peyzaj mimarlığı açısından önem taşımaktadırlar (Bozhüyük, 2007). Tarihi çevreler, süreç içinde önemli olayların yaşandığı mekânlar barındırabileceği gibi, bir dönemin sosyo-ekonomik, kültürel yapısına ve sanat anlayışına ilişkin ipuçları veren kent parçalarını da kapsamaktadırlar (Ahunbay, 1996). Bu doğrultuda tarihi çevrelerin türü onu oluşturan bileşenlerin niteliğine göre değişiklik göstermekte ve “tarihi çevre, tarihi kent ve tarihi bölge” olmak üzere üç kategoride değerlendirilmektedir (Çelik, 2004).

¹ Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda hazırlanan Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

Tarihi Çevre: Avrupa Kültürel İşbirliği Konseyi “Avrupa Kültürel Mirasının Envanteri” başlıklı çalışmada tarihi çevre kavramını, “doğal ya da kişi tarafından oluşturulan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken bütünlüktür.” şeklinde tanımlanmaktadır (Özyaba, 1999). Altunsoy (2005) tarihi çevre kavramını, “Yüzyıllar boyu insanların ve canlıların yaşadıkları çevrelerde bıraktığı iz ve eserlerdir.” şeklinde ifade etmektedir. Tarihi çevreler, süreç içinde toplumların sosyo-kültürel yapıları ile biçimlenen, geçmiş ile bugün arasında bağlantı kuran kültür varlıklarıdır. Tarihi çevrelerde yer alan yapıların mekân kurguları ve yapım teknikleri, binaların iç mekân ve dekoratif cephe tasarımlarının yanı sıra yerleşmelerin peyzaj tasarımları ile bölgenin geleneksel kimliği yansıtılmakta; yazılı ve görsel kaynaklarda bulunmayan bilgiler temin edilebilmektedir. Bu anlamda Antalya, Kaleiçi kentsel sit alanı tarihi çevrelere örnek olarak verilebilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Kaleiçi/Antalya Genel Görünüm (Kişisel arşiv, 2016)

Tarihi Kent: Eski uygarlık ve dönemlere ait tarihi, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerlerin bir arada bulunduğu yerleşim alanlarıdır (Özyaba, 1999). Süreç içinde tasarımcıların mimari çözümlerine ve yapım tekniklerine ilişkin ipuçları veren tarihi kentler, toplumların tarihi süreç içindeki yaşam mekânlarının sergilendiği açık hava müzeleri olarak da ifade edilebilmektedir. Tarihi kentlerin arkeolojik ve mimari niteliğinin yanı sıra ahşap oymacılığı, bakırcılık, gümüş işlemeciliği, dokumacılık gibi geleneksel el sanatları da kent kimliği açısından önem taşımaktadırlar (Ahunbay, 1996). Türkiye’de Safranbolu (Şekil 2), Beypazarı, Mardin, Urfa; Dünya’da ise Venedik, Prag, Hallstatt (Şekil 3) ve Cesky Krumlov gibi kentler bütünü ile korunabilmiş (Şekil 4) tarihi kentlere örnek olarak verilebilmektedir. Tarihi kent merkezi ise anıtsal yapıların ve kimi durumlarda geleneksel konut alanlarının yoğun olarak bulunduğu bölgeler olarak ifade edilmektedir. İstanbul’da Tarihi Yarımada ve Galata Kulesi çevresi, Eskişehir Odunpazarı, Ankara Kalesi ve çevresi tarihi kent merkezlerine örnek olarak verilebilmektedir (Şekil 5).

Şekil 2. Safranbolu, Genel Görünüm (Kişisel arşiv, 2015)

Şekil 3. Hallstatt/Avusturya, Genel Görünüm (Kişisel arşiv, 2014)

Şekil 4. Cesky Krumlov/Çek Cumhuriyeti, Genel Görünüm (Kişisel arşiv, 2014)

Şekil 5. İstanbul/Galata Kulesi ve Çevresi, Genel Görünüm (Kişisel arşiv, 2013)

Tarihi Bölge: Bulunduğu bölge sınırları içinde birden fazla sayıda yerleşmeyi kapsayan tarihi, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren bölgelerdir (Özyaba, 1999). Kapadokya bölgesi, doğal ve kültürel peyzaj özelliklerine sahip çok sayıda özgün yerleşmeyi bünyesinde barındırması nedeni ile tarihi bölgelere örnek olarak verilebilmektedir (Şekil 6). Tarihi çevrelerle bağlantılı olarak 21.07.1983 tarihinde kabul edilen, 23.07.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmi gazetede yayımlanan ve amacı “Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek.” olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda “kültür varlıkları”, “tabiat varlıkları” ve “sit” tanımları yer almaktadır.

Şekil 6. Kapadokya, Genel Görünüm (Kişisel arşiv, 2015)

Tabiat varlıkları; tarih öncesi ve sonrası dönemlere ait özgün ve estetik karakteri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir. Kültür varlıkları, tarih öncesi ve sonrası dönemlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır. Sit ise tarih öncesinden bugüne kadar ulaşılmış ve farklı medeniyetlerin sosyal, ekonomik, mimari karakterini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya anısal/duyusal ve sembolik açıdan önemli yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 19.04.1996 tarihinde aldığı ilke kararlarında sitleri "arkeolojik sit, doğal sit, kentsel sit, tarihi sit ve kentsel arkeolojik sit olmak üzere beş grupta sınıflandırmıştır (Url 1).

Kentlerin karakterinin temel belirleyicileri; yapı yükseklikleri, yapı yoğunluk ve grupları, mimari ve cephe özellikleri, sokak dokusu, yapı ve yapı gruplarının nitelik ve tarzı ile yol ve sokak ağaçlandırmaları, bitkisel düzenlemeler, kentsel donatı elemanları, doğal ve yapısal elemanların birbiri ile ilişkilerini kapsamaktadır (Yazgan ve Erdoğan, 1992). Worskett (1969) tarafından, tarihi kentlerde yer alan kapalı-açık mekânlara donatı elemanları ve sanatsal objeler ile kimlik kazandırmak mümkün olmaktadır. Shirvani'nin (1985) ifadesi ile kentlerde yapay çevre elemanları, "yapı formları ve kütlesi, açık alanlar, dolaşım alanları, fonksiyonlar ve işaretler" olmak üzere beş kategoride tanımlanmaktadır (akt: Topçu, 2011). Marc Anthonie Louger ise (1755) "Essai sur l'Architecture" başlıklı makalesinde, bir kentin görkem ve güzelliğinin, kent girişleri, sokaklar, meydanlar ve binalar olmak üzere farklı bileşenlerden kaynaklandığını ifade etmektedir (akt: Kaplan, 1993). Bu bağlamda tarihi kentlerde gerçekleştirilecek peyzaj mimarlığı çalışmaları; yapılar, sokaklar, meydanlar, yeşil alanlar ve donatı elemanları olarak değerlendirilmekte ve bu alanlar için koruma, geliştirme ve yenileme amaçlı çözüm önerileri geliştirmektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında, peyzaj mimarlığı açısından tarihi kentler ve kent merkezleri; kültür varlıkları, sokaklar, meydanlar, açık ve yeşil alanlar, donatı elemanları açısından irdelenmiş ve öneriler geliştirilmiştir.

2. ARAŞTIRMA BULGULARI

2.1. Tarihi Kent Dokusunda Kültür Varlıkları

Hasol (2010)'a göre yapı kavramı, "Karada veya suda bayındırlık veya iskân ereğiyle kurulan köprü, yol, tünel, baraj, bina gibi tesisler ile bunların yer altı ve yer üstü inşaatı." şeklinde tanımlanmaktadır. Tescilli yapı kavramı ise tarih öncesi dönemlerden bugüne kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup; buldukları dönemin sosyal, ekonomik, kültürel, mimari ve estetik değerlerine ilişkin özgün izler taşıyan ve bu özellikleri ile koruma bölge kurullarınca değerlendirilip, özellikleri ve güzellikleri bakımından korunmalarının gerekli olduğuna karar verilen taşınmaz kültür varlıkları olarak ifade edilmektedir. Tescil kararları alınırken, yapıların koruma grupları da belirlenerek; I. ve II. grup yapılar olmak üzere iki kategoride sınıflandırılmaktadır (Url 2).

I. Grup Yapılar: Toplumun kültürel peyzaj karakterini oluşturan ve tarihsel, simgesel, anısal ve görsel değerlere sahip, korunması zorunlu yapılar olarak ifade edilmektedir (Url 2). Bu kapsamda; Aspendos Tiyatrosu ve Didim Apollon Tapınağı gibi antik yapılar; Niğde Ak Medrese, Hüdavent Hatun Türbesi gibi Ortaçağ yapıları; Sümela Manastırı, Lala Mustafa Paşa Cami, Niğde Kalesi, Alanya Kalesi gibi dini ve askeri yapılar; Yerebatan Sarnıcı, III. Ahmet Çeşmesi gibi su yapıları; Topkapı, Beylerbeyi gibi saray yapıları örnek olarak verilebilmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. Kıbrıs/Gazimağusa, Lala Mustafa Paşa Cami (Kişisel arşiv, 2017)

II. Grup Yapılar: Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki geleneksel yaşam biçimini yansıtan yapılar olarak tanımlanmaktadır (Url 2). 19. Yüzyıl'a ait konut, han ve apartmanlar bu kapsamdaki yapılardır. Anıtlar/anıtsal yapılar, toplum tarafından kendilerine yüklenen anısal ve sembolik anlamları nedeni ile inşa edildikleri dönemlerden itibaren bugüne kadar korunan kültür varlıklarıdır (Coşkun 2012). Anıt kavramı, cami, kilise, han, hamam, bedesten, medrese, kale, türbe gibi bir mimari eserin yanı sıra bir uygarlığın, önemli bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsamaktadır (Url 3). Türkiye'deki anıtsal yapılar: cami, mescit, türbe, medrese, bedesten, han/kervansaray, saray, köşk, kasır, külliye, türbe, kilise, kale, dikili taş, saat kulesi, bezir seteni, hamam, çeşme, su sarnıcı, su kemeri, geleneksel konut gibi sivil, kamusal, askeri, dini, konut ve su yapılarını kapsamaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Anıt Yapıları

Kamusal Yapı	Külliye, bedesten, han, kervansaray, hamam, medrese, saat kulesi, dikili taş, bezir seteni/bezirhane, kümbet/mezarlık, su ve yel değirmeni
Askeri Yapı	Kale, kışla, tabya, anıt ve şehitlikler
Dini Yapı	Cami, mescit, namazgâh, türbe, kilise, manastır, şapel
Konut Yapısı	Saray, köşk, kasır, avlulu/avlusuz ve bahçeli/bahçesiz geleneksel konutlar
Su Yapısı	Su sarnıçları, su kemerleri, köprü ve geçitler, çeşme, şadırvan, sebil, selsebil, havuz

Venedik Tüzüğü'nün 2. Maddesi'nde, anıtların korunması ve onarımı için, kültürel mirasın değerlendirilmesinde ve korunmasında bütün bilim dalları ve tekniklerden yararlanılması gerektiği ifade edilmiştir. Diğer bir ifade ile anıtsal yapılar kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar bilimsel bir temele dayalı olacak biçimde, uluslararası düzeyde gerçekleştirilmelidir. Çizelge 2'de görüldüğü gibi, anıtsal yapıların değerlendirilmesinde Hessel Eyaleti Anıt Koruma Müdürlüğü tarafından kabul edilen dört ölçüt dikkate alınmaktadır. Değerlendirme sonucunda, 80 ve üzerinde puan alan yapılar A grubu yapılara girmekte ve bu yapılarda hiçbir değişikliğe izin verilmemektedir. 60-80 arasında puan alanlar B grubuna girmekte ve yalnız iç mekânlarında sınırlı değişiklik yapılmasına izin verilmektedir. 40-60 arasında puan alanlar C grubuna girmekte ve cephe gerisinde kalan bölümlerinde değişiklik yapılmasına izin verilmektedir. 20-40 arasında puan alan yapılar ise D grubuna girmekte ve yalnız cephe özellikleri korunmaktadır (Ahunbay, 1996).

Çizelge 2. Hessel Eyaleti Anıt Koruma Müdürlüğü Anıt Değerlendirme Ölçütleri

Değerlendirme Ölçütleri	Açıklama
Sanat tarihi değeri (40 puan)	Üstün sanat değeri taşımak, Üslup gelişimi, tipolojik gelişim açısından önemli olmak, Ünlü bir sanatçı, mimar ile ilişkili olmak, Bir sanat üslubunun temsilcisi olmak, Üstün nitelikli ya da zengin bir cephe düzenine, bezemeye, iç düzene sahip olmak.
Şehircilik yönünden önemi (40 puan)	Peyzaj veya kent görünümü açısından önemli olmak; bulunduğu yerin simgesi olarak kabul edilmek, Önemli bir anıtın çevresinde yer alan ve ona ölçek veren, vazgeçilmez bir bileşen olmak, Bir külliye veya mimari bütünün parçası olmak, Bir şehircilik tasarımının parçası olmak.
Tarihi önemi (20 puan)	Yerleşme ve konut gelişimi açısından önemli olmak, Ünlü bir kişinin doğduğu, yaşadığı, öldüğü bina olmak, Önemli bir politik olayla ilişkili olmak, Sosyal tarih açısından önemli olmak, Halkbilimi ve yörenin tarihi açısından önemli olmak, Yöre insanı için anı değeri taşımak, Sanayi, ticaret, ulaşım tarihi açısından önemli olmak.
Teknik önemi (20 puan)	Üstün nitelikli yapıım özelliğine ve strüktür düzenine sahip olmak, Özenli bir işçilikle yapılmış olmak, Özgün tasarımı korunmuş olmak, İç ve dış mekânda ilk tasarıma uygun renk ve cephe özelliklerini korumuş olmak, Sağlam olmak.

Kaynak: (Ahunbay, 1996)

Anıtsal yapılar; genel görünümünün yanı sıra anısal ve sembolik değerlerinin de korunması gerekmektedir. Geleneksel yerleşmelerde bu yapıların korunması, sürekli bakımlarının sağlanması ile mümkün olabilmektedir. Birçok ülkede tarihi yapılar yıllık ve beş yıllık stratejiler kapsamında incelenmekte ve tespit edilen hasarlara göre gerekli bakım, onarım ve restorasyon çalışmaları

yürütülmekte; böylece yüksek maliyetli müdahalelere gerek kalmadan anıt yapılarının korunmaları sağlanmaktadır. Ancak Türkiye’de anıtsal yapıların tescil çalışmalarındaki gecikmeler nedeni ile geleneksel yerleşmeler ve anıtlar bakımsızlık ya da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu kapsamda anıt yapılarının onarılması amacı ile sağlamlaştırma, bütünlüme, yenileme, yeniden yapma, çağdaş ek, temizleme ve taşıma tekniklerinden yararlanılmaktadır (Ahunbay, 1996).

2.2. Tarihi Kent Dokusunda Sokaklar

Tarihi süreç içinde kentlerde yaşayan toplumların sosyo-kültürel yapıları ve buldukları dönemin teknolojileri üzerine oluşan değişimler, özellikle yapı ve sokak ölçeğinde hissedilmektedir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen “Korunması Gerekli Doku ve Sokakları Sağıklaştırma ve Kentsel Tasarım Projeleri” kapsamında sokak kavramı, “Tarihi kent dokusu içinde yoğun olarak tescilli ve taşınmaz kültür varlıklarının tanımladığı, yapı, avlu-bahçe duvarları, tandır, fırın, çeşme gibi geleneksel yapı öğelerinin bulunduğu, özgün karakterini koruyan ve bu öğeler arasındaki ilişkileri sağlayan/düzenleyen mekân.” şeklinde tanımlanmaktadır (Url 2). Sokaklar, toplumların birbirleri ile etkileşim içinde bulunduğu ve kentin geleneksel kimliğinin doğrudan izlendiği en önemli kent mekânlarıdır. Bu nedenle, tarihi kentlerin güncel koşullara entegre edilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması amacı ile sokak dokusunu tanımlayan yapısal öğelerin korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon ve kentsel tasarım projelerinin öncelikli olarak hazırlanması gerekmektedir. Kentin işlevsel/ticari alanlarının içinde bulunduğu ve toplumsal hizmetlerin yerine getirilmesinde önemli bir yeri olan cadde ve sokak dokusu, geleneksel Türk kentlerinde önemli bir yere sahiptir. Şekil 8’de görüldüğü gibi geleneksel yerleşmelerin sokak dokusunda duvarlar, doğrusal düzende bir bütünü tanımlayacak biçimde konumlanmış; her konut, avlu ya da duvar cephesi/bölümü, alt ölçekte birbirlerine doğrusal veya dik açı yapacak biçimde entegre olmuştur (Salingaros, 2000). Diğer bir ifade ile kent meydanında yer alan ulu camiden ve çarşıdan ışınal şekilde yayılan ana caddeler (arterler) ve bu caddeleri çeşitli açılarla kesen organik ve çıkmaz sokaklar Türk kentlerinin genel karakterini yansıtmaktadır.

Şekil 8. Niğde, Geleneksel Sokak (Kişisel arşiv, 2016)

Farklı genişliklere sahip geleneksel sokak dokusunda, çıkmaz sokak uygulamalarını da görmek mümkündür. Organik düzende inşa edilen geleneksel sokak dokusu, mahremiyetin ve güvenliğin sağlanması için, uç noktalarından kapatılarak çıkmaz hale getirilmiş, böylece başkalarının kullanımına kapatılan sokak, belirli bir gruba ait özel bir yola dönüştürülmüştür (Şekil 9). Konutlar doğrudan sokağa değil, sokağı sınırlayan duvarlar ile çevrelenmiş avlulara açılarak mahremiyet sağlanmıştır (Can, 1995).

Şekil 9. Safranbolu/Yörük Köyü, Çıkmaz Sokak (Kişisel arşiv, 2015)

Tarihi kentlerde yer alan geleneksel kent dokuları, inşa edildikleri dönemin sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamaktadır. Ancak süreç içinde sosyo-ekonomik yapıdaki değişim ve dönüşümler,

farklı ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olmuş ve yaşam mekânları dönüşmüştür. Kentlerde nüfusun artması ile birlikte motorlu taşıt kullanımının ve araç sahipliğinin de hızlı artışını beraberinde getirmiş; kentsel mekânların biçimlenmesinde ulaşım sistemi etkin duruma gelmiş, insan ve atlı dolaşımına göre biçimlenmiş geleneksel sokak dokusuna adaptasyon sorununu ortaya çıkarmıştır. Tarihi dokuların korunması amacı ile kentsel doku içinde, işlev değişikliğine yönelik olarak yapılan çalışmalar, bu çevrelere kapasitesinin üzerinde kullanıcı talebinin artmasına neden olmuş ve ulaşım sorunu gündeme gelmiştir. Bu sorunun çözülmesi amacı ile yollar genişletilmiş, kavşaklar oluşturulmuş, estetik açıdan tarihi doku ile uyumsuz çevreler ortaya çıkmıştır. Böylece tarihi kentler, korunması ve sürdürülmesinin aksine, bozulup yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır (Yaşlıca, Şenlier, Çalışır ve Hovardaoğlu, 2009).

Mevcut sokak dokusunun içine kadar giren araç trafiği ve kaldırım üstlerine park edilmiş araçların varlığı (Şekil 10), tarihi kentlerdeki denetim dışı kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, geleneksel sokak dokusunun kullanıcılar için güvensiz ve tanımsız hale gelmesine neden olmakta ve görsel peyzaj kalitesini olumsuz biçimde etkilemiştir (Bilgin ve Boysan, 1997). Geleneksel doku içinde yüzey kaplaması olarak kullanılan ve “Arnavut kaldırımı” olarak ifade edilen doğal taş döşeme yerini bugünün peyzaj tasarım uygulamalarında yapay kesme taşlara, baskı beton/asfalt döşemelere ve kilitli parkelere bırakmaktadır. Bu uygulamalar sonucunda da zemin kaplamasındaki geleneksel uygulama değişime uğramakta, yerel/kültürel olarak değişim göstermeyen tek tip ve her yerde kullanılabilir bir kaplama çeşidine dönüşmektedir (Ulu ve Karakoç, 2004).

Şekil 10. Geleneksel Yerleşim Dokusunun Silüetini Bozan Araçlar (Kişisel arşiv, 2017)

2.3. Tarihi Kent Dokusunda Meydanlar

Latince açık alan, genişletilmiş sokak anlamına gelen “platea” kelimesinden türetilen meydan kavramı, İspanyolcada “plaza”, İtalyancada “piazza”, Fransızcada “place” sözcükleri ile ifade edilmektedir (Aklanoğlu, 2002). Hasol (2010) meydan kavramını, “Halkın toplandığı, çoğu binalarla, ağaçlarla ya da doğal engellerle çevrili, düz, açık ve geniş yer, alan.” olarak tanımlamıştır (Şekil 11). Lynch (1981)’e göre ise meydan, yoğun kentsel çevrelerin merkezinde konumlanmış odak noktası olarak ifade edilmektedir (akt: Aklanoğlu, 2002). Krier (1984) tarafından meydan, yapı grupları ile çevrelenmiş, cadde ve sokaklar ile bağlantılı açık mekânlar olup, insanlara rekreasyon olanağı sağlayan kent merkezleri olarak ifade edilmiştir (Gençtürk, 2006). Kent meydanları, kamusal alanlarda, toplumların sosyo-ekonomik değişimini yansıtan ve toplumlara aktif ve pasif rekreasyon olanağı sağlayan odak noktaları olarak tanımlanmaktadır (Zhai, 2014).

Tarih boyunca meydanlar, kentlerin en önemli odak noktaları olmuş, toplumların sosyo-kültürel yapısı ile biçimlenmiş ve bulunduğu kentin doğal peyzaj özelliklerinden etkilenmiştir. Özellikle tarihi kent merkezlerinde yer alan meydanlar, kent içindeki konumları, çevresindeki anıt yapıları ve inşasında kullanılan yapı malzemeleri ile bulunduğu kentin doğal ve kültürel peyzaj karakteri hakkında bilgi vermektedirler. Meydanlarda kullanılan heykel gibi plastik objeler, su elemanları ve bitkiler ise bu alanların kent imajına katkı sağlamaktadırlar (Yıldız, 2007).

Şekil 11. Hallstatt/Avusturya, Kent Meydanı (Kişisel arşiv, 2014)

Geleneksel Türk kentlerinde meydanlar, toplumsal olayların gerçekleştiği, sosyal ve kültürel etkileşimin yaşandığı, kent kimliği ve kültürünü yansıtan mekânlar olarak ifade edilmektedir (Akınoğlu, 2009). Anadolu'daki geleneksel yerleşmelerde, bir cami, mescid, çeşme ya da kahvenin yer aldığı kent merkezinde bir çınar ağacı ve meydan yer almaktadır. Bu meydanlar da dini, sosyal ve kültürel odak noktaları olmaktadır. Genellikle Türk kentlerinde yer alan küçük ölçekli meydanlar; cami, mescid, çeşme, kahve, pazar alanı ya da sokakların organik olarak biçimlenmesi ile oluşan, planlanarak tasarlanmamış, semt ve mahalle ölçeğindeki açık alanlardır (Taşçı, 2012). Türk kentlerinde planlanmadan gelişen küçük ölçekli mahalle meydanlarının yanı sıra kent merkezinde yer alan han, kapalı çarşı gibi ticaret yapısı, cami, türbe gibi dini yapı ve medrese gibi kültürel yapıların yakınında biçimlenen büyük ölçekli semt meydanları da görülmektedir. Özellikle kent meydanı olarak ifade edilebilecek mekânlar ise konum, işlev ve kullanım açısından mahalle ve semt meydanlarından daha farklı bir nitelikte olmaktadır (Gökgür 2008).

Meydanlar; kent merkezlerinde, kentin sosyo-kültürel kimliğini vurgulamada önemli alanlardır. Ancak güncel kentsel peyzaj tasarımlarında meydanlar, kentte yer alan önemli iki ana arterin kesişim noktasında genişletilerek düzenlenmesi ile oluşturulmuş kavşaklar olarak tasarlanmaktadır. Tarihi süreç içinde oluşturulmuş meydanlar ile bugünün kentlerinde yer alan meydanlar karşılaştırıldığında; geleneksel Türk kentlerindeki meydanların özgün ve nitelikli olduğu ve kentsel imajın oluşmasında etkili oluşmasında görülmektedir. Kent kimliği, imajı ve görsel peyzaj kalitesi dikkate alındığında, geleneksel Anadolu kentlerinde yer alan; cadde ve sokaklar arasında etkin geçişi sağlayan, kolay ulaşılabilir, yaya hareketlerinin ve kullanımının hâkim olduğu nitelikli cazibe mekânları oluşturan meydanların, kentsel peyzaj tasarım çalışmalarında korunması ve vurgulanması gerekmektedir.

2.4. Tarihi Kent Dokusunda Açık ve Yeşil Alanlar

28759 Sayılı Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği'nde yeşil alan kavramı, toplumun yararlanması için ayrılan çocuk oyun alanları, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve kıyı alanlarının bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre büyük ölçekli fuar, botanik ve hayvan bahçeleri ile bölgesel parkları da yeşil alan kapsamında değerlendirmek mümkündür (Url 4). Tarihi kentlerde yer alan ve bölgenin doğal peyzaj karakterini yansıtan yeşil alanlar, kentin geçmişi hakkında bilgi veren, sağladıkları ekolojik, estetik ve ekonomik katkıları ile kentsel yaşam kalitesini artıran ve kente turizm açısından değer kazandıran alanlardır (Şekil 12). Kentsel yeşil alanlar; kentin yaşam ve hava kalitesini artırmakta, kent içindeki fauna varlığına habitat oluşturmakta ve biyoçeşitliliğin korunmasına katkı ile, toplumlara aktif ve pasif rekreasyon olanağı sağlamakta, yanı sıra kent estetiği ve imajı üzerine olumlu etkileri bulunmaktadır (Çizelge 3). Bu nedenle tarihi kent dokusunda yer alan yeşil alanlar, tarihi çevre koruma ve yenileme amacı ile gerçekleştirilen kentsel peyzaj tasarım çalışmalarında özenle tasarlanması gereken alanlardır.

Şekil 12. Antalya/Atatürk Parkı (Kişisel arşiv, 2016)

Çizelge 3. Kentsel Açık Yeşil Alanların İşlevleri

İşlevler	Açıklamalar
Ekolojik işlevi	Mikroklima oluşturarak kent iklimine katkı sağlamakta, Flora ve fauna için habitat oluşturmakta, Biyçeşitliliği arttırmakta, Rüzgâr, toz ve kentsel ısı adası etkisini azaltmakta, Bireyler için iklimsel konfora sahip mekânlar oluşturur, Hava kalitesini iyileştirerek, kentsel yaşam kalitesini arttırmaktadır.
Mekân organizasyonu işlevi	Kentin doluluk-boşluk dengesini sağlamakta, Kentteki farklı alan kullanımları arasında tampon oluşturmakta, Kentnin monoton görünümünü yumuşatmakta, Yapı ölçeği ile insan ölçeği arasında denge sağlamakta, Kent estetiğine katkı sağlamakta, Yaya ve araç trafiğini yönlendirmekte, Mekâna kimlik kazandırmaktadır.
Rekreasyonel işlevi	Bireylerin aktif ve pasif rekreasyonel gereksinimlerinin karşılanması için olanaklar sunmakta, Bireylerin doğala yakın mekânlarda eğlenme dinlenme, oyun, spor gibi faaliyetlerine olanak sağlamaktadır.
Sosyo-psikolojik işlevi	Bireyleri bir araya getirerek boş zamanlarını etkin biçimde kullanma imkânı sağlamakta, Bireylere sosyal ve kültürel etkinlikler için mekân sağlamakta, Çevresel eğitim, hayat boyu öğrenme ve ekolojik süreçlerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmakta, Doğayı kente taşımakta, bireylere huzur, canlılık, dinlenme hissi vermektedir.

Kaynak: (Eren, 2012)

Kent içindeki açık-yeşil alanları, hizmet ettikleri kent birimine bağlı olarak işlev ve etkinliklerine göre konut, komşuluk ünitesi, mahalle ve kent ölçeğinde olmak üzere 4 grupta sınıflandırmaktadır (Gül ve Küçük 2001):

Konut ölçeğinde yeşil alanlar; yeşil alanların en küçük birimini oluşturmakta ve tek veya çok katlı konut bahçeleri, teras ve çatı bahçeleri, balkon düzenlemeleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Büyüklükleri, işlevleri ve estetik etkinlikleri, konut sahiplerinin sosyal, kültürel ve ekonomik durumu ile ilişkili olduğu kadar kentin fiziksel ve toplumsal özellikleri de önemli rol oynamaktadır.

Komşuluk ünitesi ölçeğinde yeşil alanlar; yaklaşık 6 ile 400 konutu içeren ve 30 ile 5000 nüfusu barındıran kentsel çevrelerde, en fazla 15 hektarlık alanı kaplayan yeşil alanlar olarak ifade edilmekte ve çocuk oyun ve spor alanları, toplu konut bahçeleri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Mahalle-semt ölçeğinde yeşil alanlar; nüfusu en az 15.000 olan ve 15 hektarlık alanı kaplayan alanlardır. Çocuk oyun ve spor alanları ile okul bahçeleri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Kent ölçeğinde yeşil alanlar; Kent bütününe hizmet edecek büyüklük ve işleve sahiptir. Kentlerin, nüfus ve yapı yoğunluğunun artması ile birlikte yeşil alan gereksinimi de artmaktadır. Bu nedenle kentsel ölçekte yeşil alanlar, mahalle ölçeğindeki yeşil alanların en az 3 katı olacak biçimde, 45 bin nüfusa, en az 135 hektarlık bir alana sahip olması ve hektar başına en az 350 kişi düşmesi gerekmektedir. Kent parkları, rekreasyon ve spor alanları, hayvanat bahçeleri, botanik bahçeleri, fuar ve sergi alanları, kent içi yol-bulvar ve refüjler, yaya yolları, kent ormanları, koruluklar, yeşil kuşak ve mezarlıklar kent ölçeğinde yeşil alanlar kategorisinde değerlendirilmektedir.

Nüfus artışı ile birlikte yoğun ve plansız olarak gelişen kentler, yaşam kalitesinin düşük olduğu alanlar haline gelmektedir. Bunun sonucunda bireylerin kaliteli bir kentsel yaşam mekanına sahip olmaları için gerekli olan ve ekolojik, mekânsal, rekreasyonel, sosyo-psikolojik işlevleri bulunan kamusal aktif yeşil alanların miktarı süreç içinde azalmaktadır (Bolatoğlu ve Özkan, 2013). Dünya Sağlık Örgütü, kentte kişi başına düşen yeşil alan miktarının en az 9 m² olması gerektiğini, 10-15 m² ise ideal olduğunu belirtmektedir. Gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen yeşil alan ortalama 20 m² iken; Türkiye’de 1 ila 9 m² arasında değişmektedir (Erzurumlu-Sandal, Yıldız ve Kahveci, 2017). Bu kapsamda kentlerde gerçekleştirilen kentsel peyzaj tasarım çalışmalarında, planlı alanlar tip imar yönetmeliğinde yeşil alan tanımına giren; çocuk oyun alanları, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve kıyı alanlarının toplam kapladığı alanın (m²), kent nüfusuna oranlanması sonucu elde edilen kişi başına düşen yeşil alan miktarını (m²/kişi) hesaplanması gerekmektedir; yeşil alan miktarında yetersizlik tespit edilmesi durumunda ise kentsel yaşam kalitesinin artırılması amacı ile kent içinde alternatif yeşil alan uygulamaları gerçekleştirilmelidir.

2.5. Tarihi Kent Dokusunda Donatı Elemanları

Donatı elemanları; kentsel ve kırsal alanlarda kullanıcıların konfor, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlere cevap vermek üzere tasarlanmış; açık yeşil alanları yaşanabilir ve algılanabilir kılan peyzaj elemanlarıdır. Kentlere karakter kazandıran donatı elemanları, kentsel mekânı tanımlayan ve tamamlayan önemli tasarım öğeleridir. Oturma birimleri, bitki dikim elemanları, otobüs durakları, sanatsal ve plastik objeler (Şekil 13), telefon kulübeleri, büfe/kiosklar, aydınlatma elemanları (Şekil 14), çöp kutuları, bisiklet park alanları, yönlendirme ve işaret levhaları (Şekil 15) olmak üzere farklı pek çok amaca hizmet eden kentsel donatı elemanları; kent kimliği ve estetiği açısından önemli elemanlar olarak değerlendirilmelidir.

Şekil 13. Budapeşte/Macaristan, Heykeller (Kişisel arşiv, 2014)

Şekil 14. Bratislava/Slovakya, Aydınlatma Elemanları (Kişisel arşiv, 2014)

Şekil 15. Viyana/Avusturya, Yönlendirme ve İşaret Levhaları (Kişisel arşiv, 2014)

Kentler; topografik yapıları, iklim koşulları, bitki örtüsü ve diğer fiziksel özelliklerinin yanı sıra sosyo-kültürel açıdan da farklı karakterlere sahiptirler. Bu nedenle donatı elemanları, her kente özel ve özgün olarak tasarlanmalıdırlar. Özellikle tarihi niteliğe sahip kentlerde gerçekleştirilecek kentsel tasarım çalışmalarında donatı elemanları, diğer kent bileşenleri ile birlikte değerlendirilmeli; işlevleri ile uyumlu yapıya ve estetik değere sahip olarak üretilmelidirler (Güremen, 2011).

Tarihi kent kimliği ve yerleşim dokusu ile uyumlu, insanların güvenlik ve konforu düşünülerek tasarlanmış kentsel donatı elemanları kentsel yaşam kalitesinin artmasının yanı sıra mekânları nitelikli kılmaktadır. Tarihi kent dokusu ile uyumsuz ve hatalı uygulamalar sonucunda işlevini yerine getiremediği için kullanımı tercih edilmeyen donatı elemanları, geleneksel yerleşim dokusunda görsel olarak kirlilik yaratan, işlevsiz ve kimliksiz objeler haline dönüşecektir. Geleneksel kent dokusunda kullanılacak donatı elemanları işlevsel ve estetik anlamda; güvenli, hijyenik, bulunduğu kentin kimliği ve imajı ile uyumlu renk, doku ve form özellikleri açısından işleve uygun ve özgün biçimde tasarlanmalıdırlar. Donatı elemanları; bakım ve onarımı kolay, ergonomik ve çeşitli fiziksel özellikleri açısından evrensel standartlara uygun, taşınabilirlik, monte edilebilirlik ve yedek parçaların temini açısından uygun, iklim koşullarına ve vandalizme karşı dayanıklı olmalıdır (Sağlık, Sağlık ve Kelkit, 2014). Tarihi kent merkezlerinde kullanılacak donatı elemanları ve tasarım kriterlerini sekiz kategoride değerlendirmek mümkündür (Çizelge 4) (Bayramoğlu ve Özdemir, 2012).

Çizelge 4. Donatı Elemanları ve Tasarım Kriterleri

Donatı Elemanları	Tasarım Kriterleri
Sınırlama Elemanları	Duvarlar, paravanlar, parmaklıklar, çit bitkileri bu kategoride değerlendirilmektedir. - Geleneksel kent dokusu ve kent kimliği ile uyumlu olarak tasarlanmalı, - Kuşatmanın niteliği ve derecesi arazinin topografik yapısına göre tespit edilmeli, - Ahşap ve taş gibi çevre duyarlı doğal yapı gereçleri kullanılmalı, - Tasarımında ekolojik ve estetik özelliğinin yanı sıra psikolojik etkilerin de dikkate alınmalıdır (Yücel, 2006).
Oturma Birimleri	- Geleneksel kent dokusu ve kent kimliği ile uyumlu olarak tasarlanmalı, - Boyutu, malzemesi ve tasarımı bireylerin anatomik yapısı ile uyumlu/ergonomik olmalı, - Oturma birimleri yaya sirkülasyonuna engel olmayacak biçimde, yaya yollarından 60 cm geride konumlandırılmalı,(Yücel, 2006).
Aydınlatma Elemanları	- Geleneksel kent dokusu ve kent kimliği ile uyumlu olarak tasarlanmalı, - Bireyler için insan anatomisi ve konfor koşulları dikkate alınarak tasarlanmalı (Sirel vd., 2005). - Rüzgâr, yağmur, güneş gibi iklim koşullarına dayanımı yüksek olmalı, - Tekerlekli sandalye kullanan bireylerin göz seviyesi 119 cm yüksekliğindedir. Bu nedenle yaya yollarında yaklaşık 1- 1,5 m alçak aydınlatma ve 2,5-4 m yüksek aydınlatma elemanları kullanılmalıdır (Uzun, 2002).
Çöp Kutuları	- Geleneksel kent dokusu ve kent kimliği ile uyumlu olarak tasarlanmalı, - Diğer donatı elemanları ile estetik açıdan uyumlu olmalı, - Oturma birimlerinin yakınları ve bireylerin yoğun olarak kullandıkları alanlarda yer almalı, - Ahşap gibi çevre duyarlı yapı gereçleri kullanılmalıdır.
İşaret/Yönlendirme Levhaları	- Geleneksel kent dokusu ve kent kimliği ile uyumlu olarak tasarlanmalı, - Yaya ve araç güvenliği açısından yeterli uzaklıktan görülebilecek biçimde konumlandırılmalı, - Rüzgâr, yağmur, güneş gibi iklim koşullarına dayanımı yüksek olmalıdır.
Su Öğeleri	- Su öğesi geleneksel kent dokusu ve kent kimliği ile uyumlu olarak tasarlanmalıdır. - Meydan, sokak, park ve bahçelerde su duvarları, su kanalları, durgun su yüzeyleri, sebil, selsebil, çeşme ve şadırvan gibi farklı biçimlerde kullanılmak mümkündür (Yücel, 2006).
Heykeller	- Mekâna kimlik kazandıran nitelikte olmalı, - Mekândaki bitki varlığı ile uyumlu olacak biçimde konumlanmalıdır.

Kaynak: (Bayramoğlu ve Özdemir, 2012)

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Tarihi çevre, tarihi kent ve tarihi bölge kavramları, doğal, kültürel, tarihi ve arkeolojik açıdan özgün karaktere sahip yerleşmeleri ve sit alanlarını kapsamalarının yanı sıra açık ve kapalı mekan kurgularında geleneksel yapı malzemesi ile uygun yapım tekniklerinin bir arada kullanıldığı ekolojik yerleşmeleri de kapsamaktadır. Birol (2007) tarafından, “Farklı dönemlere ait fiziksel, sosyal ve kültürel katmanların

tarihsel süreklilik içinde üst üste yığılması sonucu oluşan fiziksel, mekânsal ve sosyal bir ortam.” şeklinde tanımlanan tarihi kentlerde, farklı kentsel kullanımlar bir arada yer almaktadır. Bu çevrelerde doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik katmanların doğru biçimde algılanması, kent kimliğinin de doğru biçimde algılanmasına katkı sağlamaktadır (Kepenek, Gençel ve Güç, 2015). Ancak hızlı kentleşme süreci ile birlikte kentlerde yaşanan değişim ve dönüşümler tarihi kentlerdeki doğal ve kültürel kimlik kavramının da tartışılmasına neden olmaktadır. Özellikle son dönemde kentleşme ve kalkınma çabalarının doğal ve kültürel peyzaj alanları üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin artışı, doğal peyzaj değerlerinin kentsel planlama ve tasarım süreci içinde öncelik kazanmasına neden olmuştur (Yücel, 2005). Süreç içinde birbirine benzeyen niteliksiz kentler yerine, tarihi kentlerin kendilerine özgü doğal, kültürel ve ekolojik özellikleri vurgulanarak özgün kent kimlikleri korunmalıdır. Ekolojik yapı malzemelerinin kullanıldığı, iklim ve topografyanın tasarımda dikkate alındığı tarihi kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasının yanı sıra kentlinin doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik niteliklerinin de iyileştirilmesi gerekmektedir.

Yoğun kentleşme sonucu dönüşen ve süreç içinde özgün kimliklerini kaybetmeye başlayan tarihi nitelik taşıyan kent merkezlerinde gerçekleştirilecek peyzaj mimarlığı çalışmalarında; yayalaştırma, toplu ulaşımın özendirilmesi, koruma, yenileme, iyileştirme yaklaşımları, geleneksel ticaret, üretim ve yasal/yönetimsel politikaların etkin bir biçimde uygulanması gerekmektedir (Tunçer, 1998). Tarihi kentlerde gerçekleştirilecek tasarım uygulamaları; geleneksel kent dokusunu korumayı hedeflemeli; kentsel mekânda yaşanan sosyo ekonomik değişim ve dönüşümün sonuçlarına uyum sağlayan yenileme çalışmalarını da kapsamaktadır. Bu nedenle tarihi kentlerde koruma ve geliştirme amacı ile gerçekleştirilecek tasarım uygulamalarında geleneksel kent dokusu korunmalı ve güncel kent yaşamına entegre edilmelidir. Bu amaçla oluşturulan 21638 sayılı Kentsel Tasarım Projesi Genel Teknik Şartnamesi’ne göre kentsel tasarım projeleri, koruma ve uygulama amaçlı imar planları doğrultusunda, tarihi kentin kimliğini vurgulayıcı, alanın doğal ve kültürel peyzaj özellikleri açısından değerli olan alanlar için hazırlanmış rölöve, restitüsyon, rehabilitasyon, renavasyon, restorasyon, konsolidasyon, zemin döşeme, cephe kaplama, üst örtü ve donatı elemanları gibi uygulama detaylarını kapsayan plan ve projeler ile üst ölçekte kimlik-imar çalışması, orta ölçekte yapı ve çevresinin bütüncül bir yaklaşım ile tasarlanmasını amaçlayan çalışmalar, alt ölçekte ise yapılar arası özel mülkiyete dahil olmayan mekanların tasarımını içeren, yaşanabilirlik, sürdürülebilirlik, maliyet gibi konularda çözüm öneren ön (avan) proje, kesin proje, yapısal ve bitkisel uygulama ve altyapı aşamalarını kapsayan projeler olarak tanımlanabilmektedir (Url 5).

Tarihi bölge, tarihi kent ve tarihi çevrelerin korunması amaçlı, 1/50000 ve 1/100000 (çevre düzeni planı), 1/25000 (kent bütünü ile ilişkiler/kent planı), 1/5000 (koruma amaçlı nazım imar planı), 1/1000 (koruma amaçlı uygulama imar planı) ölçekli kent planları ile 1/1000, 1/500, 1/200, 1/100, 1/50, 1/20, 1/10 ve 1/1 ölçekli kentsel tasarım ve uygulama projeleri hazırlanmaktadır (Tunçer, 2009). 3194 sayılı İmar Yasası’na göre çevre düzeni planı, “Ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen plandır.” olarak tanımlanmıştır (Url 6). Mekânsal strateji planlarının hedef ve strateji kararlarına uygun olarak; orman, akarsu, göl ve tarım arazileri gibi temel coğrafi verilerin gösterildiği, kentsel ve kırsal yerleşim, gelişme alanları, sanayi, tarım, turizm, ulaşım ve enerji sektörlerine ilişkin genel arazi kullanım kararlarını belirleyen, yerleşim alanları ile sektörler arasındaki etkileşimi ve koruma-kullanma dengesini sağlayan 1/50000 ya da 1/100000 ölçekli haritalar üzerinde uygun gösterim tekniği ile bölge, havza veya il düzeyinde, plan notları ve raporları ile bir bütün olarak hazırlanan planlardır (Kiper 2016).

3194 Sayılı İmar Yasası’nda imar planı ise (Url 6);

“Belde halkının sağlığını korumak, sosyal ve kültürel gereksinimlerini, sağlıklı yaşama düzenini ve çalışma koşullarını ve güvenliğini sağlamak amacıyla, oturma, çalışma, dinlenme, ulaşım gibi kentsel işlevler arasında var olan ve sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde en iyi çözüm yollarını bulmak için onaylı halihazır haritalar üzerinde nazım ve uygulama imar planı olarak düzenlenen, getirdiği tüm kentsel yerleşme, alan kullanımı, koruma ve kısıtlama kararları ve uygulama ilkeleri açısından bütün ilgili taraflar için uyulması gereken bir plandır.”

Nazım ve uygulama imar planlarında öngörülen yapı ve nüfus yoğunluğu doğrultusunda kentsel mekândaki gelişmelerin denetlenebileceği varsayılmakta; ancak mevcut kentsel tasarım uygulamaları bu kararların yeterli olmadığını göstermektedir (Kiper, 2016). Bu kapsamda tarihi kentlerde doğal ve

kültürel peyzaj değerlerine ilişkin olarak gerçekleştirilen envanter çalışmaları sonucunda elde edilen verileri, uygulama ölçeğine kadar indirebilecek kentsel peyzaj tasarımları, bu çevrelerde kapalı ve açık mekanların entegrasyonunun sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır (Tunçer, 2009).

Toplumları doğal peyzaj alanları ile bütünleştiren, doğal ve kültürel kaynakları daha etkin kullanan, mekânların kimliğini ortaya çıkaran kentsel peyzaj tasarımları, tarihi kent merkezlerinin ekolojik, kültürel ve mekânsal sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, koruma amacı ile gerçekleştirilecek peyzaj mimarlığı çalışmaları, terk edilmiş değil, tarihi ile bütünleşmiş bir kent merkezinin sahip olduğu kültürel mirası ile birlikte gelecek kuşaklara korunarak aktarılması gerekmektedir. Bu amaçla gerçekleştirilecek ekolojik temele dayalı kentsel peyzaj tasarımında; mimar, peyzaj mimarı ve şehir ve bölge plancılarının mutlidisipliner çalışmasının yanı sıra belediyelerin aynı sıra valilikler, İl Kültür Turizm Müdürlükleri, muhtarlıklar, sivil toplum kuruluşları, oluşturulacak vakıf, dernek gibi kamu kurum ve kuruluşları ile yerel halkın katılımı sağlanmalıdır. Kamu kurum ve kuruluşlarının desteği doğrultusunda, tarihi kent merkezlerinde yaşam kalitesinin artırılması ve toplum bilincinin sağlanması ile birlikte kentlerdeki turizm sektörüne katkı sağlayacak; bu da yerel ve bölgesel ekonominin gelişimini beraberinde getirecektir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yem Yayınevi.
- Altunsoy, A. (2005). *Kentsel Tarihi Çevre Koruma (Kars üzerine bir inceleme)*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bursa.
- Aklanoğlu, F. (2002). *Beypazarı peyzaj potansiyelinin saptanması üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aklanoğlu, F. (2009). *Geleneksel yerleşmelerin sürdürülebilirliği ve ekolojik yerleşmeler*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Bayramoğlu, E. ve Özdemir, B. (2012). Trabzon Kent Merkezi, uzun sokak kentsel donatı elemanlarının kent kimliği açısından değerlendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 182-191.
- Biröl, G. (2007). Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Oteli Üzerine Bir Değerlendirme. *Arkitekt Dergisi*, 514 (1), 46-54.
- Bilgin, İ. ve Boysan, B. (1997). Meydanların Varoluşu ve Yok Oluş Nedenleri. *Mimarlık Dergisi*, 35 (2), 36-47.
- Bolatoğlu H. ve Özkan, M. (2013). *Torbalı (İzmir) Kenti Yeşil Alan Sistemindeki Kamusal Aktif Yeşil Alanların Yeterliliği ve Geliştirilebilme Olanakları Üzerine Bir Araştırma*. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 15–23.
- Bozhüyük, Z.R. (2007). *Erzurum kent merkezindeki bazı tarihi yapı ve çevreleri üzerine görsel etki değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Can, Y. (1995). *İslam Şehirlerinin Fiziki Yapısı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Coşkun, B.S. (2012). *İstanbul'daki anıtsal yapıların cumhuriyet dönemindeki koruma ve onarım süreçleri üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Koruma-Yenileme Programı, İstanbul.
- Çelik, D. (2004). *Kentsel peyzaj tasarımı kapsamında tarihi çevre yenileme çalışmalarının peyzaj mimarlığı açısından araştırılması: beypazarı örneği*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Eren, E. (2012). *Kentsel açık ve yeşil alanların dağılımlarının tarihi süreç içindeki değişimi: trabzon kenti boztepe-ganita aksı örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.

- Erzurumlu-Sandal G., Yıldız, N. E. ve Kahveci, B. (2017). The Evaluation of Active Green Sites For Recreation: Bor Case. *Eurasian Journal of Agricultural Research*, 1 (1), 48-56.
- Gençtürk, Z.İ. (2006). *Meydanlarda su ögesi tasarımı: sultanahmet ve beyazıt meydanları incelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gökgür, P. (2008). *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*. İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- Gül, A. ve Küçük, V. (2001). Kentsel Açık-Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 27-48.
- Güremen, L. (2011). Kent Kimliği ve Estetiği Yönüyle Kentsel Donatı Elemanlarının Amasya Kenti Özelinde Araştırılması. *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 6 (2), 254-291.
- Hasol, D. (2010). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Kaplan, H. (1993). *Sokak İmgesi ve Sokak Kimliğinin Belirlenmesinde Yardımcı Bir Yöntem Olarak Paylaşımlı Yol Düzenlemesi*. II. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu 21-22 Mayıs, Bildiriler Kitabı, İstanbul.
- Kepek, E., Gençel, Z. ve Güç, B. (2015). Antalya Tarihi Kent Merkezi ve Yakın Çevresindeki Mekansal Değişimin Günümüz Kent Formuna Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3 (2), 77-84.
- Kiper, P. (2016). *Üst Ölçekli Planlamalar ve Kentsel Tasarım İlişkisi*, *Kentsel Tasarıma Giriş*. Yalçın-Ercoskun, Ö. (Ed.), Kentsel Tasarıma Giriş, 218, Ankara.
- Özyaba, M. (1999). *Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Ders Notları, Trabzon.
- Sağlık A., Sağlık E. ve Kelkit A. (2014). *Kentsel Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi: Çanakkale Kent Merkezi Örneği*. 1. Uluslararası Kentsel Planlama-Mimarlık-Tasarım Kongresi, 8-11 Mayıs, Bildiriler Kitabı, Kocaeli.
- Salinger, N.A. (2000). Complexity and Urban Coherence. *Journal of Urban Design*, 5 (3), 291-316.
- Taşçı, H. (2012). *Kent Meydanı İle Kent Kimliği İlişkisi Üsküdar Meydanı Örneği*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı, İstanbul.
- Topçu, K. (2011). Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 1049-1071.
- Tunçer, M. (1998). *Kentsel Tasarımın Tarihsel Çevre Korumasında Etkin Olarak Kullanımı, "Böl ve Yönet Modeli": Ankara, Konya, Antalya Tarihi Kent Merkezleri*. 9. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, MSÜ. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 21-22 Mayıs, Bildiriler Kitabı, İstanbul.
- Tunçer, M. (2009). *Türkiye'de Tarihsel ve Kültürel Çevreleri Koruma Olgusu*. Web Sitesi: <http://www.dicle.edu.tr/a/skaradogan/diyarbakir/arshive/doc/mtuncer2.htm>, Erişim Tarihi: 07.08.2016.
- Ulu, A. ve Karakoç, İ. (2004). Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi. *Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, 29(3), 59-66.
- Worskett, R. (1969). *The Character of Towns*. London: The Architectural Press.
- Yazgan, M.E. ve Erdoğan, E. (1992). Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama. *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları*, 24 (2), 46-47.
- Yaşlıca, E., Şenlier, N., Çalışır, S. ve Hovardaoğlu, O. (2009). *Tarihi Kentsel Dokularda Yaşam Kalitesinin Artırılmasında Ulaşım Sorunu İçin Çözüm Önerileri*. Web Sitesi: <http://www.academia.edu/download/30538335/a224.pdf>, Erişim Tarihi: 20.09.2016.

- Yıldız, A. (2007). Tarihsel birikime sahip kentsel açık alanların dinamizmi – istanbul kent örneği; beyazıt meydanı, sultanahmet meydanı ve taksim meydanı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Zhai, B. (2014). Definition and Concept of Urban Square in View of Urban Spaces and Buildings. *Bulletin of The Georgian National Academy of Sciences*, 8 (1), 107-116.
- Url 1 <http://catab.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/38041,2863-sayili-kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-kanunu-.pdf?0>, Erişim Tarihi: 30.08.2017.
- Url 2 <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/21646,korunmasi-gerekli-doku-ve-sokaklarisagliklastirma-ve-k-.doc?0>. Erişim Tarihi: 30.08.2016.
- Url 3 http://bursamimar.org.tr/tuzukler/venedik_tuzuk.pdf, Erişim Tarihi: 12.07.2017.
- Url 4 <http://www.resmigazet.e.gov.tr/eskiler/2013/09/20130908-1.htm>, Erişim Tarihi: 12.09.2017.
- Url 5 <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/21638,kentsel-tasarim-projesi-genel-teknik-sartn-amesi.doc?0>, Erişim Tarihi: 25.08.2016.
- Url 6 <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf>, Erişim Tarihi: 22.10.2017.